

CENTRE D'INTERPRETACIÓ DEL PATRIMONI DE LES VILES CLOSES

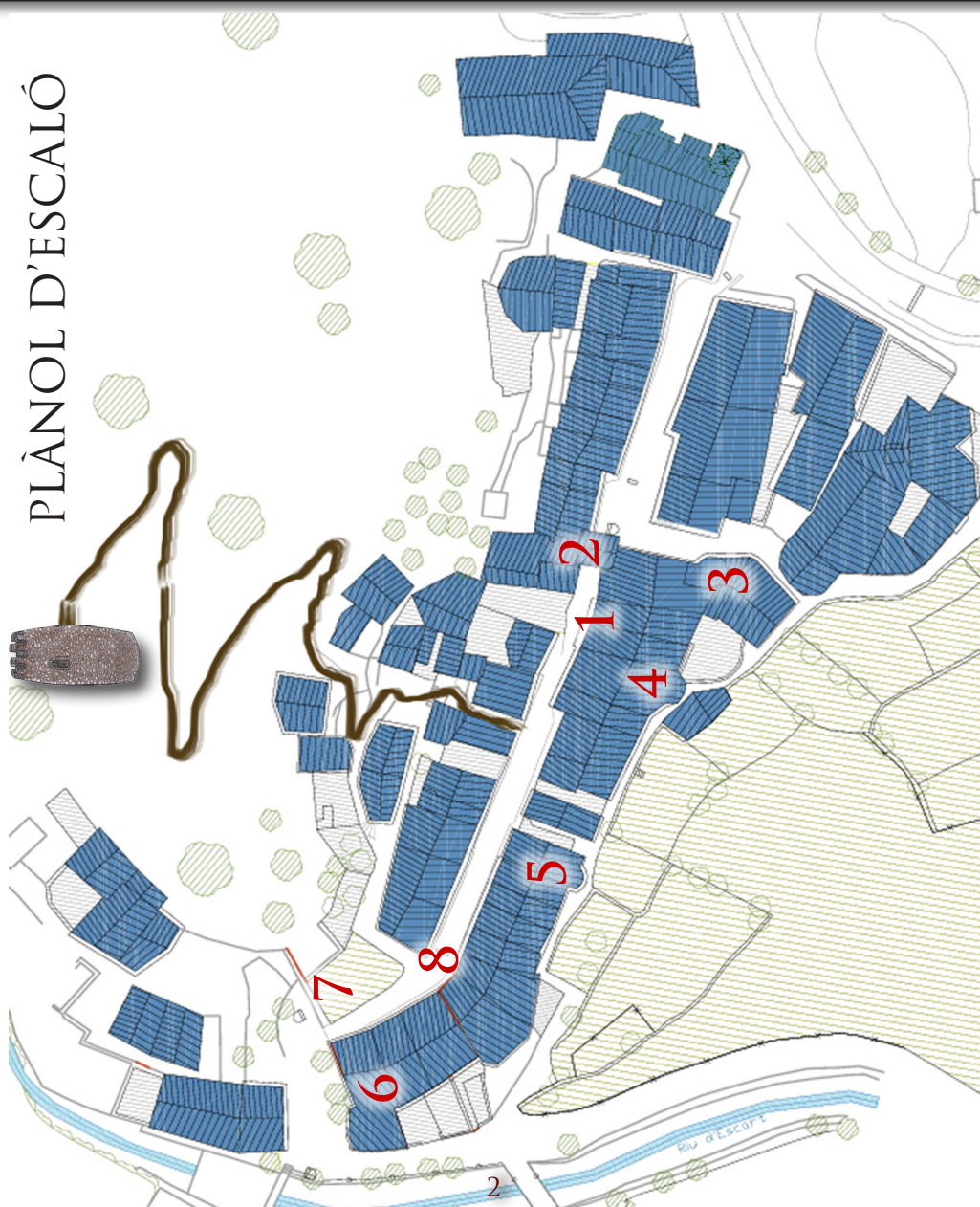

Ajuntament de
La Guingueta d'Àneu

VILA CLOSA D'ESCALÓ
Monestir de Sant Pere del Burgal
Torre romànica d'Escaló

VILA CLOSA D'ESCALÓ

Les poblacions protegides per muralles i sense edificacions extramurs són conegudes a Catalunya com a viles closes. Aquests tipus de poblacions són característiques de l'època medieval i en trobem vestigis arreu de la nostra geografia. Escaló és un dels millors exemples de vila closa que ha romàs força intacta, juntament amb els pobles de Montfalcó Murallat i el Mas de Bondia, a la Segarra.

La vila closa d'Escaló fou declarada "Bé Cultural d'Interès Nacional" l'any 1985 i conjuntament amb Vilamur i el centre històric de Peramea són avui una mostra inestimable de població emmurallada de l'època medieval al Pallars.

En aquest recorregut descobrirem els principals centres d'interès de la vila closa d'Escaló. Esbrineu-ho al llarg dels 8 punts marcats en la vila!

1. Antics carrers porticats

La primera fita del recorregut la trobem ben a prop del portal nord. És el què resta d'un llarg carrer porticat, ara format per tres porxos medievals **d'arc de mig punt**, excepte dos trams modificats. D'aquesta manera els portals de les cases restaven aixoplugats.

FIXEU-VOS EN... L'antiga fotografia on veiem els porxos que es trobaven fora del recinte clos. Segons testimonis del poble, hi havia una zona exterior de carrer porticat amb nou porxos i uns altres dotze, aproximadament, a la part interna del recinte.

Fotografia gentilesa de l'Arxiu d'imatges del Consell Cultural de les Valls d'Àneu-Fons Membrado, núm. 4843

La primera referència escrita coneguda d'Escaló data de l'any 1112, quan la comtessa Eslonça, muller del comte d'Artau II, féu donació al monestir de Sant Pere del Burgal d'un home d'Escaló. Això ens indica que la comtessa tenia en propietat un home i la potestat de donar-lo al monestir.

2. Torre i portal nord

A pocs metres, trobareu la torre i el portal nord, l'accés preferent de la vila closa. L'obertura en **volta de canó** s'obre a partir de la base de la torre medieval del segle XIII, de més 13 metres d'alçada. A l'edifici annex, hi observem una porta i finestrals **adovellats** i, a la part superior, un antic suport de pedra d'una balconada. Finalment, a la part exterior del recinte hi trobem el portal adovellat en arc apuntat i un altre finestral amb dovelles rectes.

FIXEU-VOS EN... Les restes d'obertures en la part interior del portal nord: són marques dels suports de tancament de la porta que barrava els pas al recinte clos.

A la vila closa d'Escaló, el nucli de cases es distribueix entorn d'un sol carrer, d'aquesta manera les seves façanes externes tanquen totalment el conjunt i formen un clos defensiu aglutinat. Les cases es reparteixen a banda i banda del carrer principal al llarg de més de 100 metres de recorregut en direcció N-SO. En el cas d'Escaló, tant l'església parroquial com la torre de comunicació i defensa es troben fora del recinte.

3. Bestorre mur nord

Seguint per l'exterior del recinte, hi trobem la gran **bestorre** del mur nord, de gairebé 10 metres d'alçada que, malgrat posteriors transformacions com a habitatge, atorga un aspecte medieval al conjunt. Les bestorres que trobem a continuació formaven part del tancament i els murs de les cases feien la funció de muralla exterior.

4 i 5. Bestorres mur est

Les dues bestorres que s'han conservat a la part est de la vila closa es mantenen mig desdibuixades per les successives transformacions. La primera la trobem adossada a una quadra i l'altra la veiem arrebossada i pintada, com a part integrada d'un habitatge.

6. Bestorre sud-oest

En envoltar la vila, trobem les restes d'una altra bestorre, aquesta gairebé irreconeixible, enmig dels murs d'un paller i una casa.

FIXEU-VOS EN... La distribució de les bestorres al llarg de l'antic tancament. Si calculem que podien arribar als 10 metres d'alçada, com és el cas de la bestorre de l'extrem nord, podem fer-nos una idea de les imposants defenses medievals de la vila closa d'Escaló.

La vila closa d'Escaló ha estat l'escenari de diversos setges per la seva ubicació en les Valls, ja que és l'avantsala i també el portal de les valls d'Àneu.

- Arnau d'Espanya, fill de Roger de Comenge, envaí el comtat de Pallars en diverses ocasions. Ho feu per primer cop l'any 1283 i posteriorment, durant els temps de la comtessa Sibil·la de Pallars (1295-1330), quan Arnau d'Espanya i el seu hereu Roger envaïren novament el Pallars. Així, el 1298 les tropes gascones d'Arnau prenen diverses places fortes de les Valls, inclosa la **Força** d'Escaló. Tres anys després, el rei Jaume II feu restituir les places fortes a la comtessa Sibil·la.

- Durant la guerra que enfrontà Hug Roger III de Pallars amb el rei Ferran II, Escaló fou una de les darreres viles conquerides. El 7 de juliol de 1487 se signà la capitulació del castell i la vila d'Escaló davant les forces lleials a Ferran el Catòlic.

El tram de muralla que encara es conserva arriba fins a una penya propera i fa la funció de tancament. Al costat esquerre del portal, hi veiem una **espitllera** situada a baixa altura i dues espitlleres més al capdamunt.

7. Portal sud-oest i restes de la muralla

El portal meridional (S-O) fou refet als anys vuitanta del segle passat tot seguint la seva estructura original. Resulta força característic l'acabat en arc apuntat realitzat exclusivament amb dues grans pedres. Aquest pas al recinte clos sembla tenir un caràcter secundari, l'accés a la riera i al molí que es troben ubicats als afores del poble. Finalment, a la part interior del portal, hi trobem una placeta situada al lloc que anteriorment fou l'antic cementiri de la vila.

FIXEU-VOS EN... Un dels costats del portal, concretament en la part adossada a les cases, on hi ha un **galfó**, és a dir, la peça mascle que porta la tija d'una frontissa de ferro realitzada i treballada pel manyà.

8. De casa en casa

Les cases de la vila es van edificar al llarg de tres fases d'ampliació del recinte clos. Les cases que trobem a banda i banda del Carrer Major tenen una amplària aproximada d'uns 5 metres, una amplada que probablement és similar a l'antiga estructura medieval. A la primera fase corresponen les cases situades més a prop del portal nord, que restaven aixoplugades al costat E per porxos fins gairebé la meitat del recinte clos. Una segona fase d'ampliació arriba fins on la vila pren l'orientació S-O. Els habitatges propers al portal S-O corresponen a la darrera ampliació del recinte clos.

FIXEU-VOS EN... El cap de pedra esculpit de forma esquemàtica que es troba encastat a la paret del que avui dia és la fusteria del poble. Aquest tipus de figures encastades també les trobem a d'altres municipis de les Valls, sobretot a les esglésies romàniques d'Estaron, Isavarre, Isil i Alòs d'Isil. Corresponen a un període datat entre els segles XII i XIII.

Durant els segles XV i XVI es van fer diversos fogatges a Catalunya. El **fogatge** és un impost directe i eventual segons el qual el senyor recaptava a cadascun dels focs o casa habitada. A Escaló, el fogatge de 1497 comptà 32 focs. El 1515 s'hi comptaven 21 focs i el 1553 el recompte fou de 27 focs.

TORRE ROMÀNICA D'ESCALÓ

Cal pujar el camí que surt de la vila closa i s'enfila en ziga-zaga uns 100 metres per damunt del poble per arribar a la torre romànica del segle XI, situada en un indret estratègic que domina l'entrada a les Valls d'Àneu. És una torre de planta rodona que té gairebé 15 metres d'alçada i segueix un esquema constructiu característic dels segles X-XII. En total s'hi comptaven tres pisos, inclosa la coronació. Avui dia, encara es troba en molt bon estat de conservació.

La planta circular té 7 metres de diàmetre amb murs de més d'un metre de gruix. La porta d'entrada es troba al primer pis, orientada a l'est, a una elevació de més de 8 metres del nivell del terra i fa unes mides aproximades d' 1 metre d'amplada per 1,90 metres d'alçada. L'acabament en **arc de mig punt** de l'entrada és adovellat amb pedres de llicorella.

A la paret orientada al N-O es troben dues finestres i a ponent tan sols hi ha dues es-pitlleres. També s'observen unes obertures fetes a la paret per sustentar la bastida en el moment de la construcció de la torre. Les veiem repartides al voltant del mur i, es probable que s'utilitzessin posteriorment en d'altres ocasions, ja que les deixaven sense tapar perquè sovint calia fer-hi reparacions. Finalment, al coronament de la torre es conserven nou **merlets** rectangulars.

Malgrat que no podem observa-ho, des de la planta, per la part interior de la torre, les parets prenen la curiosa forma d'un embut invertit fins arribar al primer pis i a la porta d'entrada.

La primera referència escrita del castell data del 1231, quan la comtessa Guillemma feu donació d'un mas situat al terme del castell d'Escaló al monestir de Gerri.

FIXEU-VOS EN... La trinxera que hi ha excavada en la roca entre la torre i la vila. Segons la tradició popular són les restes d'un antic túnel que comunicava la vila closa amb el castell. Encara que no s'ha pogut demostrar la seva utilitat i datació, tot sembla indicar que hi havia alguna mena de comunicació entre la població i la torre per a casos de setge.

MONESTIR DE SANT PERE DEL BURGAL

L'antic monestir es troba a l'altra banda del riu Noguera Pallaresa. Passat el pont, cal seguir un tram de 300 metres de pista fins a trobar el camí marcat que s'enfila fins a Sant Pere.

Després, només hem de caminar uns 15 minuts per tal de poder contemplar les restes d'aquest magnífic monestir benedictí del segle XI.

Segons un document datat l'any 859, que és la primera referència escrita del monestir, tot sembla indicar que les restes del temple i de les dependències monacals foren edificades sobre edificis anteriors. El què veiem avui, però, són les restes d'un edifici d'estil llombard del segle XI.

El temple té planta basilical, de tres naus amb tres absis semicirculars a llevant i un absis a ponent. Els murs i els **arcs formers** de la nau central es conserven amb la seva alçada original a la façana nord. Aquí també hi podem observar els forats que corresponen als encaixos de recolzament d'una estructura amb bigues que, probablement, havien sustentat una antiga teulada de fusta, ara inexistent.

A la capçalera absidal hi trobem decoració d'**arcuacions** i **lesenes** d'estil llombard, amb tres finestres d'arc de mig punt i doble esqueixada a l'absis central i una finestra a les absidioles.

FIXEU-VOS EN... L'absis situat a ponent. Té dos nivells, amb un altar de pedra a la part inferior. Hi ha pocs exemples més en el món del romànic i preromànic d'aquesta atípica capçalera, com ara Santa Maria d'Arles al Vallespir i San Cebrian de Mazote a Valladolid.

L'Ecomuseu de les Valls d'Àneu ofereix visites guiades a Sant Pere del Burgal. A més a més de visitar el conjunt monàstic, podreu contemplar una reproducció de les magnífiques pintures murals que es trobaven a l'interior de l'absis central.

Els originals es troben ben conservats al Museu Nacional d'Art de Catalunya, s'atribueixen al **Cercle de Pedret** i daten del segle XI.

GLOSSARI

Fogatge: Dret feudal segons el qual el senyor cobrava per cadascun dels focs o cases habitades que tenia com a vassalls.

Lleuda: Impost que gravava l'entrada de mercaderies en una vila, ciutat, o en un territori.

Arc de mig punt: Arc que pren la forma de mitja circumferència amb un únic centre i és característic de l'època romana i romànica.

Volta de canó: Volta generada pel desplaçament d'un arc de mig punt al llarg d'un eix longitudinal. Tècnica molt utilitzada a l'arquitectura romana i després a la preromànica i romànica.

Bestorre: Torre de planta semicircular o quadrada, molt sovint oberta per una banda, que es troba en molts recintes emmurallats.

Dovella: Peça trapezoïdal feta servir en la construcció d'arcs i voltes. Al ser més estreta d'un costat que de l'altre, fa funció de cunya i distribueix les forces dels murs que hi ha a sobre dels arcs.

Peatge: Dret medieval que permetia als senyors fer pagar un impost per passar per determinats llocs, com ara un camí o un port de muntanya.

Arc former: Element arquitectònic corb, que discorre paral·lel a l'eix longitudinal de la nau. La seva funció és sostenir els murs superiors de separació entre les naus d'una estructura.

Galfó: Frontissa rudimentària de ferrer, concretament la part mascla que sosté la tija.

Cercle de Pedret: Deixebles del Mestre de Pedret, el qual fou un pintor de murals romànics que va realitzar la seva obra entre els segles XI-XII. Les obres d'aquest mestre i del seu cercle es caracteritzen pel seu classicisme i una forta influència de l'estil llombard.

Arcuacions: Estructura vertical de sustentació formada per una successió d'arcs que es disposa en un sol ordre o en diversos ordres superposats.

Lesena: Pilar vertical emprat com a suport de les arcuacions o reforç a les cantoneres, propi de l'estil llombard.

Espitllera: Obertura estreta i allargada, feta en un mur d'una fortificació realitzada per poder mirar a l'exterior i llançar projectils sense gaire perill d'ésser ferit pels de fora.

Merlet: Cadascun dels espais massissos que alternen amb altres de buits damunt un parapet, formant part d'un acabament fortificat d'un mur o d'una torre.

Força: Indica un indret fortificat. Sovint diferencia la part emmurallada d'un poble i una altra part de població fora muralles.

PER SABER-NE MÉS

- Bolós, J. Un territori en temps de guerra. Senyor en les Muntanyes. Pagès editors. Lleida, 2002.
- Catalunya Romànica. El Pallars Sobirà. Vol XV. Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1993.
- González Pérez, J.R. Panorama dels castells pallaresos: les torres de guaita. Àrnica. Època III, núm. Consell Cultural de les Valls d'Àneu, 1998.
- Iglésies, J. El fogatge de 1497. Rafael Dalmau, ed. Barcelona, 1991.
- Padilla, J.I. Fonèvols i Matacans. El conjunt arqueològic de València d'Àneu. Quaderns del Consell Cultural de les Valls d'Àneu. Esterri d'Àneu, 1996.
- Pagès, M. La pintura mural romànica de les Valls d'Àneu. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2008.
- Ribera, J. A l'ombra del castell. Esterri i les Valls d'Àneu del 835 al 1939. Pagès editorial. Lleida, 2007.
- Sobrequés, S. Els Barons de Catalunya. Edicions Vicens Vives. Barcelona, 1987.

ADRECES D'INTERÈS

Ajuntaments

Ajuntament de la Guingueta · 973626067 · <http://guingueta.ddl.net>
Ajuntament d'Esterrí d'Àneu · 973626005 · <http://www.esterrianeu.cat>
Ajuntament d'Espòt · 973624045 · <http://espot.ddl.net>
Ajuntament de l'Alt Àneu · 973626038 · <http://altaneu.ddl.net>

Informació

CEDPIR Centre de Documentació dels Pirineus · 606873126 · <https://pyrenea.com>
Consorci Turisme de Les Valls d'Àneu · 973626568 · <http://www.vallsdaneu.org>
Ecomuseu · 973626436 · <http://www.ecomuseu.com>
Consell Cultural de Les Valls d'Àneu · 973626316 · <http://www.aneu.cat>
Oficina Turisme Pallars Sobirà · 973621002 · <http://www.pallarssobira.info>
Oficina Turisme Esterri d'Àneu · 973626345 · <http://www.esterrianeu.cat>
Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de St. Maurici · 973624036 (Espòt)
Parc Natural de l'Alt Pirineu · 973622335 (Llavorsí)

Serveis

Urgències Catalunya · 112
Mossos d'Esquadra · 088 · 973658885 (Sort)
Agents Rurals · 973621100
Urgències Sanitat · 061 · 973620163
Bombers · 085 · 973626082 (Esterri d'Àneu)
Farmàcia · 973626016 (Esterri d'Àneu)

Ajuntament de
La Guingueta d'Àneu

**CENTRE D'INTERPRETACIÓ
DEL PATRIMONI DE LES VILES CLOSES**

25596-Escaló

La Guingueta d'Àneu · Pallars Sobirà · Lleida

Tel. 973626067

<http://guingueta.ddl.net>

GPS 42.54855, 1.15603